

Sygn. akt **XXVIII C 1863/21**

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia **6 kwietnia 2023 roku**

Sąd Okręgowy w Warszawie XXVIII Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący: sędzia del. Michał Maj

Protokolant: Julia Kraszewska

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu **6 kwietnia 2023 roku** w Warszawie

sprawy z powództwa **E. S. (1) i M. S.**

przeciwko **(...) Bank (...) S.A. z siedzibą w W.**

o ustalenie i zapłatę

1. ustala, że umowa kredytu numer (...) z dnia 22 października 2008 roku jest nieważna,
2. zasądza od pozwanego na rzecz powodów:
 - a. kwotę **396.820,80 zł (trzysta dziewięćdziesiąt sześć tysięcy osiemset dwadzieścia złotych 80/100)** z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia **12 stycznia 2020 roku** do dnia **6 kwietnia 2023 roku**,
 - b. kwotę **201.144,10 CHF (dwieście jeden tysięcy sto czterdzieści cztery franki szwajcarskie 10/100)** z ustawowymi odsetkami za opóźnienie:
 - od kwoty **131.018,32 CHF (sto trzydzieści jeden tysięcy osiemnaście franków szwajcarskich 32/100)** od dnia **12 stycznia 2020 roku** do dnia **6 kwietnia 2023 roku**,
 - od kwoty **70.125,78 CHF (siedemdziesiąt tysięcy sto dwadzieścia pięć franków szwajcarskich 78/100)** od dnia **24 marca 2023 roku** do dnia **6 kwietnia 2023 roku**,
- z tym że spełnienie tych świadczeń powinno nastąpić za jednoczesnym zaofiarowaniem przez powodów pozwanemu kwoty **1.400.000 zł (milion czterysta tysięcy złotych)** albo zabezpieczeniem roszczenia pozwanego o zapłatę tej kwoty,
3. oddala powództwo w pozostałej części,
4. zasądza tytułem zwrotu kosztów procesu od pozwanego na rzecz powodów kwotę **11.834 zł (jedenaście tysięcy osiemset trzydzieści cztery złote)**.

Sygn. akt **XXVIII C 1863/21**

UZASADNIENIE

Strona powodowa (dalej także jako: kredytobiorca, konsument) wniosła (k. 3, 68, 153) wniosła o zasądzenie od pozwanego kwot 396.820,80 zł i 201.144,10 CHF z ustawowymi odsetkami za opóźnienie i ustalenie, że umowa kredytu jest nieważna. Pozwany wniosł o oddalenie powództwa.

Sąd ustalił następujący stan faktyczny:

W dniu 22.10.2008 r. została zawarta umowa kredytu nr (...), na podstawie której (...) Bank S.A. (poprzednik prawny pozwanego) udzielił stronie powodowej kredytu w kwocie 1.400.000 zł na okres 360 miesięcy w celu sfinansowania zakupu domu jednorodzinnego położonego w W. przy ul. (...). Kredyt był oprocentowany według zmiennej stopy procentowej, stanowiącej sumę stawki LIBOR CHF 3M i stałej marży banku.

Umowa zawierała następujące postanowienia. Kredyt był denominowany (waloryzowany) w walucie CHF (§ 2 zd. 1). Kwota kredytu denominowanego (waloryzowanego) w CHF lub transzy kredytu zostanie określona według kursu kupna dewiz dla wyżej wymienionej waluty zgodnie z „Tabelą kursów” obowiązującą w banku w dniu wykorzystania kredytu lub transzy kredytu (§ 2 zd. 2). Kredyt wykorzystywany jest w złotych, przy jednoczesnym przeliczeniu kwoty kredytu według kursu kupna dewiz dla CHF zgodnie z „Tabelą kursów” obowiązującą w banku w dniu wykorzystania kredytu lub transzy kredytu (§ 4 ust. 1a). Spłata rat kapitałowo-odsetkowych dokonywana jest w złotych po uprzednim przeliczeniu rat kapitałowo-odsetkowych według kursu sprzedaży dewiz dla CHF zgodnie z „Tabelą kursów” obowiązującą w banku w dniu spłaty. (§ 9 ust. 2). Wysokość należnych odsetek określona jest w CHF. Spłata należnych odsetek dokonywana jest w złotych po uprzednim przeliczeniu należnych odsetek według kursu sprzedaży dewiz dla CHF zgodnie z „Tabelą kursów” obowiązującą w banku w dniu spłaty. Wysokość należnych odsetek w złotych zależy wysokości kursu sprzedaży dewiz dla CHF obowiązującego w banku w dniu spłaty (§ 9 ust. 8).

Dowód: umowa – k. 24-26.

W dniu 5.04.2013 r. strony zawarły aneks do umowy kredytu, pozwalający na spłatę rat kredytu bezpośrednio w CHF.

Dowód: aneks – k. 29-30.

Kredyt został uruchomiony w dniu 10.11.2008 r. kwotą 1.400.000 zł. Strona powodowa w okresie od dnia 10.11.2008 r. do dnia 12.10.2021 r. uiściła wobec pozwanego łącznie kwoty:

- 370.990,80 zł, 201.144,10 CHF tytułem spłaty rat kredytu,
- 12.600 zł tytułem prowizji,
- 13.230 zł tytułem zwrotu prowizji za ubezpieczenie niskiego wkładu własnego.

Dowód: zaświadczenie – k. 32-34, historia rachunku – k. 155-157, potwierdzenia transakcji – k. 158-161.

W dniu 27.12.2019 r. pozwanemu zostało doręczone pismo, w którym strona powodowa wezwała go do zapłaty w terminie 3 dni kwoty 396.820,80 zł i 149.308,54 CHF tytułem należności wynikających z nieważności umowy kredytu zawartej przez strony.

Dowód: wezwanie wraz z potwierdzeniem nadania i odbioru - k. 40-44.

Powodowie zaciągnęli kredyt w celu uzyskania środków na zakup domu mieszkalnego przeznaczonego na zaspokojenie swoich potrzeb mieszkaniowych. Nieruchomość ta nie była wynajmowana ani wykorzystywana do prowadzenia działalności gospodarczej. Powódka zarejestrowała pod adresem tej nieruchomości swoją działalność gospodarczą z zakresu prowadzenia szkoleń, ale nigdy nie prowadziła jej w domu powodów, lecz prowadziła szkolenia u swoich klientów. Powodowie nie negocjowali postanowień umowy kredytu dotyczących powiązania z kursem waluty obcej i sposobu przeliczeń kursowych. Przed zawarciem umowy przedstawiciel banku nie powiedział powodom, w jaki sposób jest tworzona tabela kursowa banku, jak jest ustalana wysokość spreadu obciążającego kredytobiorców, w jaki dokładnie sposób ryzyko kursowe związane z kredytem przekłada się na wysokość rat i zadłużenia kredytobiorców. W czasie zawierania umowy kredytu powodowie nie mieli dochodów ani oszczędności w CHF oraz nie mieli żadnego wykształcenia ani doświadczenia zawodowego w dziedzinach ekonomii, finansów i bankowości. Powód miał wtedy wykształcenie wyższe (politechnika) i pracował przy realizacji projektów technicznych, a powódka miała wtedy wykształcenie wyższe (studia psychologiczne) i zajmowała się prowadzeniem szkoleń. Powodowie są małżonkami w ustroju ustawowej wspólności majątkowej. Powodowie zorientowali się, że zawarta przez nich umowa zawiera

niedozwolone postanowienia umowne w 2018 r., a od dnia wniesienia pozwu znają, rozumieją i akceptują skutki stwierdzenia nieważności umowy oraz nie zgadzają się na utrzymanie w mocy zawartych w umowie niedozwolonych postanowień umownych.

Dowód: przesłuchanie strony powodowej – k. 224-225.

Podstawę ustaleń faktycznych stanowiły wymienione dokumenty, których treść ani autentyczność nie była kwestionowana przez strony, oraz zeznania strony powodowej, które były spójne, logiczne, konsekwentne i pobawione sprzeczności oraz znajdowały potwierdzenie w pozostałych dowodach. Powyższe dowody były wystarczające dla oceny stanowisk i żądań stron, zaś pozostałe dowody zostały pominięte, ponieważ nie miały istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy, a ich przeprowadzenie skutkowałoby zbędnym przedłużeniem postępowania.

Dowód z opinii biegłego został pominięty, ponieważ przeprowadzenie przez biegłego wyliczeń byłoby zbędne wobec stwierdzenia, że umowa kredytu jest nieważna, a rozpoznanie sprawy nie wymagało wiadomości specjalnych (art. 278 § 1 k.p.c.).

Sąd pominął dowód z zeznań świadków A. K., K. D., E. S. (2) i I. H., gdyż żaden z tych świadków ten nie brał udziału w procesie kredytowym dotyczącym umowy, której dotyczy niniejsza sprawa, a zatem nie był w stanie przedstawić faktów dotyczących okoliczności zawarcia tej umowy, natomiast ogólne informacje dotyczące zawierania podobnych umów oraz funkcjonowania pozwanego banku nie miały istotnego znaczenia dla sprawy.

Sąd zważył, co następuje:

Powództwo jest zasadne.

Status konsumenta i przedsiębiorcy, brak negocjacji i świadczenia główne.

Dowody przeprowadzone w sprawie nie budzą wątpliwości co do tego, że umowa kredytu wiąże się z działalnością gospodarczą pozwanego, a zarazem brak jest takiego związku w przypadku kredytobiorcy, a zatem należy go uznać za konsumenta (art. 22¹ k.c.). Oceny tej nie zmienia fakt zarejestrowania przez powódkę jej działalności gospodarczej pod adresem nieruchomości kupionej za środki pochodzące z kredytu, skoro nie prowadziła w niej nigdy działalności gospodarczej.

Ciężar dowodu, że § 2 ust. 1 umowy (dalej: klauzula ryzyka walutowego) i § 2 ust. 2, § 4 ust. 1a, § 9 ust. 2, § 9 ust. 6 umowy (dalej: klauzule przeliczeniowe) zostały indywidualnie uzgodnione, spoczywał na banku (art. 385¹ § 4 k.c.), który temu ciężarowi nie sprostał - nie można bowiem uznać „wyboru waluty” kredytu przez konsumenta za negocjacje, skoro sprowadza się to jedynie do zatwierdzenia jednej z kilku możliwości oferowanych przez bank, zaś sam sposób przeliczania kursów walut był ustalany jednostronnie przez bank.

Obie grupy postanowień umownych określają świadczenia główne w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c., ponieważ nie tylko samo powiązanie kredytu z walutą obcą, ale również sposób dokonywania przeliczeń walutowych koniecznych do realizacji takiej umowy określają samą istotę umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej.

Niejednoznaczność i abuzywność klauzul ryzyka walutowego.

Na banku udzielającym kredytu powiązanego z walutą obcą ciąży obowiązek udzielenia kredytobiorcy niezbędnych informacji dotyczących skutków zawarcia tej umowy, tj. „po pierwsze, kredytobiorca musi zostać jasno poinformowany, że podpisując umowę kredytu w obcej walucie, ponosi pewne ryzyko kursowe, które z ekonomicznego punktu widzenia może okazać się dla niego trudne do udźwignięcia w przypadku dewaluacji waluty, w której otrzymuje wynagrodzenie. Po drugie, przedsiębiorca, w niniejszym przypadku bank, musi przedstawić ewentualne wahania kursów wymiany i ryzyko wiążące się z zaciągnięciem kredytu w walucie obcej, zwłaszcza w przypadku, gdy konsument

będący kredytobiorcą nie uzyskuje dochodów w tej walucie.”¹ Wszelkie wątpliwości co do spełnienia przez bank wymogu przejrzystości powinny być interpretowane na korzyść konsumenta.²

Tymczasem strona powodowa nie uzyskała wspomnianych informacji od pozwanego. Oznacza to, że klauzula ryzyka walutowego nie została sformułowana w sposób jednoznaczny (art. 385¹ § 1 k.c.), ponieważ nie pozwalała kredytobiorcy na zrozumienie wszelkich konsekwencji finansowych wiążących się z zawarciem kredytu powiązanego z kursem waluty obcej.

Ponadto postanowienie to kształtuje prawa i obowiązki konsumenta sprzecznie z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (art. 385¹ § 1 k.c.). Mianowicie zawarcie umowy kredytu powiązanego z walutą obcą wiązało się z powstaniem ryzyka kursowego, polegającego na tym, że znaczna zmiana kursu walut mogła prowadzić do istotnej zmiany wysokości zobowiązania jednej ze stron, a skala tego ryzyka była nieograniczona. Pozwany bank zabezpieczał się przed tym ryzykiem stosownymi transakcjami (których koszty były pokrywane m.in. ze spreadów pobieranych od kredytobiorców), natomiast kredytobiorcy w praktyce nie mieli już takiej możliwości. W tej sytuacji należało wymagać od banku będącego profesjonalistą udzielenia stosowanych informacji i pouczeń konsumentom, którzy byli stroną słabszą i gorzej zorientowaną w funkcjonowaniu rynku finansowego. Bank jednak zaniechał dopełnienia tego obowiązku. Informacja dotycząca ryzyka kursowego była niepełna, skrótowa i niewystarczająca. Skala ryzyka kursowego wymagała od banku przedstawienia symulacji obrazującej wpływ znacznego wzrostu kursu waluty obcej na wysokość rat kredytu i całego zadłużenia kredytobiorcy, jak również wykresu obrazującego zmiany wcześniejsze zmiany kursu CHF/PLN przez odpowiednio długi okres, tymczasem pozwany nie wypełnił tych wymogów. Zabrakło także pouczeń o realnych skutkach znacznego zmiany kursu waluty obcej, w szczególności o tym, że skala ryzyka kursowego jest nieograniczona, a kredytobiorca w praktyce nie ma żadnej możliwości zabezpieczenia się przed tym ryzykiem. Powyższe zaniechania informacyjne są szczególnie istotne, jeśli wziąć pod uwagę indywidualną sytuację strony powodowej, w tym jej wykształcenie i doświadczenie dowodowe (opisane w stanie faktycznym niniejszego uzasadnienia) oraz fakt, że nie posiadała ona dochodów ani oszczędności w CHF.

Umowa kredytu indeksowanego do waluty obcej nie może istnieć bez postanowienia przewidującego jej indeksację i wskazującego walutę tej indeksacji. A zatem nie ma w ogóle możliwości, aby „luka” powstała po tej klauzuli mogła zostać uzupełniona przepisem prawa krajowego.

Niejednoznaczność i abuzowność klauzul przeliczeniowych.

Klauzule przeliczeniowe nie zostały sformułowane w sposób niejednoznaczny (art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c.), tj. prostym i zrozumiałym językiem (art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13/EWG), ponieważ ich treść nie pozwala na stwierdzenie, w jaki sposób pozwany bank ustala kurs CHF dla celu wykonania umowy kredytu, a także kształtują one prawa i obowiązki konsumenta sprzecznie z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (art. 385¹ § 1 k.c.). W oparciu o te postanowienia kredytobiorca został obciążony koniecznością pokrywania kosztów spreadu (różnicy pomiędzy kursem kupna i sprzedaży waluty obcej), pomimo że koszty te nie odpowiadały żadnej usłudze świadczonej przez bank na rzecz klienta, a służyły jedynie pokryciu kosztów udzielenia przez bank kredytu i zabezpieczenia banku przed ryzykiem kursowym, a w umowie brak jest jednoznacznej informacji o tym, że konsument ponosi takie koszty, jaka jest ich wysokość i z czego one wynikają. Ponadto klauzule przeliczeniowe dawały pozwanemu bankowi w istocie całkowitą swobodę w sposobie kształtowania wysokości kursu waluty obcej, ponieważ postanowienia umowy w żaden sposób nie precyzowały, w oparciu o jakie zasady kurs waluty obcej miał być ustalany przez bank. Tym samym bank mógł ustalić ten kurs na dowolnym poziomie, nawet oderwanym od jakiegokolwiek kursu występującego na rynku, ze szkodą dla kredytobiorcy. Jednocześnie kredytobiorca w żaden sposób nie mógł się sprzeciwić wysokości kursu narzuconego przez bank i był zmuszony stosować się do niego, gdyż nie miał możliwości spłaty rat kredytu bezpośrednio w walucie obcej. W rezultacie bank w oparciu o klauzule przeliczeniowe uzyskał rzeczywistą możliwość dowolnego kształtowania wysokości świadczeń kredytobiorcy, co jest w oczywisty sposób sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta.

Sąd dokonał oceny, czy postanowienia umowne są niedozwolone (art. 385¹ § 1 k.c.), według stanu z chwili zawarcia umowy.³ Tym samym dla powyższej oceny nie miały żadnego znaczenia okoliczności takie jak sposób wykonywania umowy, wieloletnie wykonywanie umowy przez kredytobiorcę bez żadnych zastrzeżeń, faktyczny sposób ustalania wysokości kursów waluty obcej przez bank i ich relacja do innych kursów występujących na rynku, późniejsze zmiany regulaminu pozwanego banku, późniejsze zmiany stanu prawnego (w szczególności wejście w życie ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw) czy kwestia ewentualnego zawarcia przez strony aneksu do umowy kredytu upoważniającego kredytobiorcę do spłaty rat kredytu bezpośrednio w walucie obcej. Dla oceny abuzywności klauzul przeliczeniowych nie miało znaczenia, że wybór kredytu powiązanego z kursem waluty obcej pozwalał kredytobiorcy na skorzystanie z niższego oprocentowania (LIBOR CHF).

Zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c., niedozwolone postanowienia umowne nie wiążą konsumenta, zatem brak jest podstaw do modyfikacji tych postanowień lub uznania, że nie wiążą one konsumenta jedynie w pewnym zakresie ani uzupełnienia powstałej po tych postanowieniach „luki” jakkolwiek treścią, w tym w szczególności przepisami prawa krajowego. Odmienne zapatrywanie byłoby sprzeczne z brzmieniem oraz celem przepisów art. 385¹ § 1 k.c. i art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG.⁴ Przede wszystkim zaś uzupełnienie umowy przepisem prawa krajowego nie może mieć miejsca w sytuacji, w której usunięcie z umowy nieuczciwego warunku prowadzi do jej nieważności, która jest akceptowana przez konsumenta,⁵ zaś w niniejszej sprawie kredytobiorca nie zgodził się na obowiązywanie umowy z nieuczciwymi warunkami ani na uzupełnienie jej treści przepisem prawa krajowego, natomiast wyraził zgodę na stwierdzenie nieważności umowy, będąc świadomym wynikających z tego konsekwencji. Co więcej, przepisem krajowym służącym uzupełnieniu treści umowy nie mógłby być art. 358 § 2 k.c. w brzmieniu obowiązującym od dnia 24.01.2009 r., ponieważ jest on przepisem prawa krajowego o charakterze ogólnym, który nie ma zastosowania konkretnie do umów zawieranych pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem⁶, a ponadto ma on zastosowanie tylko „jeżeli przedmiotem zobowiązania jest suma pieniężna wyrażona w walucie obcej” (art. 358 § 1 k.c.), a zatem nie dotyczy on zobowiązań wynikających z umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej, w której świadczenia zostały oznaczone w walucie polskiej, natomiast w walucie obcej jest wyrażane tylko saldo zadłużenia.

Nieważność umowy.

Klauzula ryzyka kursowego określa główny przedmiot umowy i charakteryzuje jej istotę, a zatem uznanie tego postanowienia umownych za niedozwolone skutkuje brakiem możliwości wykonywania umowy kredytu i tym samym powoduje jej nieważność. Także uznanie samych klauzul przeliczeniowych za niedozwolone postanowienia umowne skutkuje nieważnością całej umowy kredytu, ponieważ postanowienia te oznaczają główny przedmiot umowy i określają sposób jej wykonywania – skoro zaś nie jest możliwe określenie sposobu wykonywania umowy, to musi ona być uznana za nieważną. Stanowisko to przeważa w aktualnym orzecznictwie.⁷ Jednocześnie strona powodowa stanowczo wyraziła zgodę na stwierdzenie nieważności umowy, będąc świadoma wynikających z tego konsekwencji. Należy tutaj zwrócić uwagę, że wprawdzie art. 385¹ § 1 k.c. (ani art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13) nie wskazuje wprost na sankcję nieważności umowy zawierającej niedozwolone postanowienia umowne, niemniej jednak jeżeli te niedozwolone postanowienia umowne określają świadczenia główne umowy, to należy przyjąć, że w takiej sytuacji sankcja nieważności całej umowy będzie mieć podstawę w art. 58 § 1 k.c.

Jednocześnie brak jest podstaw do uznania umowy kredytu za bezwzględnie nieważną. Zawieranie umów kredytu powiązanych z walutą obcą (indeksowanych i denominowanych) jest i było dopuszczalne w świetle art. 353¹ k.c. i art. 69 ustawy Prawo bankowe w brzmieniu obowiązującym w dacie zawarcia umowy. Treść umowy nie naruszała także zasady nominalizmu (art. 358 § 1 k.c. w brzmieniu obowiązującym do dnia 23.01.2009 r.), skoro kredytu udzielono w walucie polskiej, zaś CHF stanowił jedynie walutę indeksacji. Jak wyjaśniono wcześniej, postanowienia umowne obciążające kredytobiorcę nieograniczonym ryzykiem kursowym oraz dające bankowi całkowitą swobodę w kształtowaniu kursu waluty obcej stanowią niedozwolone postanowienia umowne (art. 385¹ § 1 k.c.), co wyłącza

możliwość uznania ich za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.) lub sprzeczne z naturą stosunku prawnego kredytu indeksowanego do waluty obcej (art. 353¹ k.c.).⁸

Interes prawny.

Roszczenie o ustalenie nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z umowy wynikającego z nieważności umowy zasługuje na uwzględnienie, ponieważ umowa kredytu jest nieważna, a strona powodowa posiada interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. Mianowicie okres kredytu wskazany w umowie jeszcze nie upłynął, zaś bank stoi na stanowisku, że umowa jest ważna, domaga się od kredytobiorcy zapłaty kolejnych rat kredytu i nie wyraża zgody na wykreślenie z księgi wieczystej hipoteki zabezpieczającej roszczenia banku wynikające z umowy. Wobec tego powództwo kredytobiorcy o zapłatę nie kończyłoby definitywnie sporu stron dotyczącego oceny, czy umowa jest ważna.⁹

Świadczenie nienależne.

Nieważność umowy kredytu *ex tunc* oznacza, że wszystkie świadczenia spełnione na jej podstawie stanowią świadczenia nienależne (*condictio sine causa*) podlegające zwrotowi na podstawie art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 1 k.c. Natomiast okoliczność, że bankowi przysługuje wobec kredytobiorcy roszczenie o zwrot równowartości wypłaconego kapitału kredytu nie ma w tym względzie znaczenia (z zastrzeżeniem skutków wynikających z ewentualnego wniesienia przez pozwanego powództwa wzajemnego bądź podniesienia zarzutu potrącenia lub zatrzymania).¹⁰ Wobec tego brak jest podstaw do oddalenia powództwa o zapłatę na podstawie art. 409 k.c., art. 411 pkt 2 k.c., art. 411 pkt 4 k.c. czy jakiegokolwiek innej (w tym także art. 5 k.c.).

Strona powodowa w okresie od dnia 10.11.2008 r. do dnia 12.10.2021 r. uiszczała wobec pozwanego łącznie kwotę 370.990,80 zł i 201.144,10 CHF tytułem spłaty rat kredytu, a zatem należność w tej wysokości należało zasądzić na rzecz strony powodowej od pozwanego.

Nieważność umowy kredytu oznacza, że kredytobiorcy nie wiążą nie tylko postanowienia zobowiązujące do regulowania rat kredytu, ale także wszelkich innych należności pobieranych przez bank na swoją rzecz. Tym samym bank powinien zwrócić kredytobiorcy wszelkie pobrane od niego opłaty i prowizje związane z umową kredytu, w tym w szczególności prowizję od udzielenia kredytu, opłatę przygotowawczą, opłaty za podwyższone ryzyko, wyceny, inspekcje itd. Zwrotowi nie podlegają jedynie opłaty i prowizje, które bank pobrał od kredytobiorcy nie w związku z umową kredytu, ale z prowadzeniem rachunku bankowego (opłaty za prowadzenie rachunku, korzystanie z karty płatniczej lub kredytowej itp.), ponieważ nieważność umowy kredytu nie powoduje nieważności umowy o prowadzenie tego rachunku. Wobec tego Sąd zasądził od pozwanego także kwotę 12.600 zł tytułem zwrotu prowizji i 13.230 zł tytułem zwrotu prowizji za ubezpieczenie niskiego wkładu własnego.

Sposób zasądzenia świadczenia.

Należność zasądzono na rzecz powodów będących małżonkami do ich majątku wspólnego. Jak słusznie wskazuje się w literaturze, „Poprawną formułą jest więc tutaj „zasądzenie świadczenia na rzecz powodów”; bez zastosowania konstrukcji zasądzenia solidarnego, ale też bez rozdzielania świadczenia na części przypadające każdemu z małżonków. Jest zaś oczywistością, że zasądzone na rzecz obojga małżonków świadczenie wejdzie, po jego wyegzekwowaniu, do majątku wspólnego małżonków; stanowiącego przedmiot wspólności łącznej.”¹¹

Zarzut przedawnienia.

Zarzut przedawnienia podniesiony przez pozwanego był nieskuteczny. Strona powodowa dochodziła w niniejszej sprawie zwrotu świadczenia nienależnego (art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 1 k.c.). Przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu i świadczeniu nienależnym nie przewidują żadnego szczególnego terminu przedawnienia, a zatem zastosowanie znajdują zasady ogólne. Zgodnie z art. 118 k.c. i art. 5 ust. 3 ustawy z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy - kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, roszczenie o zwrot świadczeń spełnionych przed

dniem 9.07.2018 r. przedawnia się po upływie terminu 10 lat, a roszczenie o zwrot świadczeń spełnionych od tej daty przedawnia się po upływie 6 lat, z końcem roku kalendarzowego. Termin przedawnienia roszczenia konsumenta o zwrot świadczeń spełnionych na podstawie umowy kredytu, która jest nieważna bądź zawiera niedozwolone postanowienia umowne rozpoczyna bieg z dniem, w którym konsument dowiedział się (lub przy zachowaniu należytej staranności powinien był się dowiedzieć) o tym, że umowa jest nieważna lub że zawiera niedozwolone postanowienia umowne.¹² Z przeprowadzonych w sprawie dowodów z dokumentów i przesłuchania strony powodowej nie wynika, aby dowiedziała się o zawarciu w umowie niedozwolonych postanowień umownych wcześniej niż w 2018 r., a zatem należało przyjąć, że w tym roku rozpoczął się bieg terminu przedawnienia (art. 120 § 1 k.c.) roszczenia kredytobiorcy o zapłatę, który nie upłynął jeszcze w dniu złożenia pozwu, kiedy to doszło do przerwania biegu tego terminu (art. 123 § 1 pkt 1 k.c.).

Zarzut potrącenia.

Zarzut potrącenia podniesiony przez pozwanego był nieskuteczny. Nie budzi wątpliwości, że pozwanemu przysługuje wobec strony powodowej roszczenie o zwrot kapitału kredytu, które nie jest przedawnione, natomiast pełnomocnik pozwanego posiada umocowanie do składania oświadczeń materialnoprawnych. Ponadto na rozprawie pełnomocnik pozwanego złożył wobec powodów materialnoprawne oświadczenie o potrąceniu. Oświadczenie to nie wywołało jednak skutków prawnych, ponieważ wierzytelność pozwanego o zwrot równowartości kapitału nie była wówczas wymagalna. W końcu należy wskazać, że roszczenie strony pozwanej o zwrot równowartości kapitału kredytu stanowi roszczenie o zwrot świadczenia nienależnego (art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 1 k.c.), a zatem staje się wymagalne po wezwaniu do zapłaty (art. 455 k.c.), skoro więc brak jest dowodu na uprzednie skierowanie przez pozwanego takiego wezwania do strony powodowej bezpośrednio, to oznacza, że roszczenie pozwanego było niewymagalne, a zatem nie mogło zostać potrącone (art. 498 § 1 k.c.).

Stanowisko to znajduje potwierdzenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego, w którym wskazano, że wierzytelność jest wymagalna w rozumieniu art. 498 § 1 k.c. w terminie wynikającym z art. 455 k.c.¹³ Wyłączona jest zatem możliwość złożenia oświadczenia o potrąceniu wierzytelności jeszcze niewymagalnej. Takie przedwczesne potrącenie nie wywołuje żadnych skutków, także po nadejściu terminu wymagalności, ponieważ nie jest dopuszczalna konwalidacja czynności jednostronnej.¹⁴

Zarzut zatrzymania.

Zarzut zatrzymania podniesiony przez pozwanego okazał się zasadny.

Podniesienie tego zarzutu co do zasady było możliwe w oparciu o art. 496 k.c. w zw. z art. 497 k.c., ponieważ umowa kredytu jest umową wzajemną w rozumieniu art. 487 § 2 k.c. Kwestia ta wprawdzie nie jest jednolicie rozstrzygana w orzecznictwie (o czym świadczy skierowanie do Sądu Najwyższego 3 pytań prawnych w sprawach o sygn. III CZP 89/22, III CZP 126/22 i III CZP 152/22), niemniej jednak stanowisko, że umowa kredytu jest umową wzajemną jest jednolite w orzecznictwie Sądu Najwyższego¹⁵ i przeważające w orzecznictwie Sądu Apelacyjnego w Warszawie.¹⁶ Sąd w tut. składzie podzieliła to stanowisko, z uwagi na fakt, że istota umowy kredytu sprowadza się do oddania przez bank środków pieniężnych do dyspozycji kredytobiorcy w zamian za świadczenie wzajemne w postaci zapłaty odsetek. Oba te świadczenia są zatem ekwiwalentne.

Zarzut zatrzymania został oparty na materialnoprawnym oświadczeniu o skorzystaniu z prawa zatrzymania, które zostało złożone przez pełnomocnika pozwanego posiadającego umocowanie do składania stosownych oświadczeń materialnoprawnych. Oświadczenie to dotarło do wiadomości kredytobiorcy (art. 61 § 1 k.c.). Oświadczenie o skorzystaniu z prawa potrącenia nie wymaga zachowania szczególnej formy. Oświadczenie to było stanowcze i jednoznaczne oraz obejmowało roszczenie pozwanego wobec strony powodowej o zwrot równowartości kwoty kapitału kredytu udostępnionego kredytobiorcy. Fakt, że pozwanemu na podstawie art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 1 k.c. przysługuje to roszczenie nie budził wątpliwości i wynikał z przeprowadzonych dowodów, w tym w szczególności z umowy kredytu i zaświadczeń banku wskazujących na udostępnienie kapitału kredytu kredytobiorcy. Oświadczenie o skorzystaniu z prawa zatrzymania nie było złożone z zastrzeżeniem warunku w rozumieniu art. 89 k.c. (czym innym

jest natomiast ewentualny zarzut potrącenia). Przepisy art. 496 k.c. i art. 497 k.c. nie wymagają, aby roszczenie objęte prawem zatrzymania było wymagalne (inaczej niż w przypadku potrącenia – art. 498 § 1 k.c.), co jest logiczne, skoro zatrzymanie nie służy dochodzeniu ani realizacji roszczenia. Ponadto roszczenie pozwanego banku o zwrot równowartości kapitału kredytu nie było przedawnione w chwili składania oświadczenia o skorzystaniu z prawa zatrzymania, ponieważ od chwili doręczenia pozwanemu pierwszego pisma, w którym strona powodowa powołała się na zawarte w umowie niedozwolone postanowienia umowne i wynikającą stąd nieważność umowy kredytu, nie upłynęły jeszcze 3 lata (art. 118 k.c.). Sąd nie dopatrył się także przyczyn uzasadniających uznanie skorzystania z prawa zatrzymania za nadużycie prawa podmiotowego (art. 5 k.c.), w tym w szczególności z tej przyczyny, że pozwany mógłby złożyć dalej idące oświadczenie o potrąceniu – sam fakt, że pozwany mógłby złożyć oświadczenie o potrąceniu (po uprzednim wezwaniu kredytobiorcy do zapłaty) nie stanowi wystarczającego argumentu pozwalającego na uznanie oświadczenia o skorzystaniu z prawa zatrzymania za nadużycie prawa podmiotowego.

Podsumowując, oświadczenie o skorzystaniu z prawa zatrzymania okazało się skuteczne, podobnie jak oparty na nim zarzut zatrzymania. Zarzut ten nie był spóźniony, skoro żaden przepis proceduralny nie określa terminu na jego zgłoszenie (jak np. art. 203¹ § 2 k.p.c. co do zarzutu potrącenia). Złożenie zarzutu zatrzymania w sposób ewentualny jest dopuszczalne, podobnie jak zgłoszenie ewentualnego zarzutu potrącenia.

Skuteczne podniesienie przez pozwanego zarzutu zatrzymania skutkowało zawarciem w wyroku zastrzeżenia, że spełnienie świadczenia przez pozwanego powinno nastąpić za jednoczesnym zaoferowaniem przez stronę powodową pozwanemu kwoty stanowiącej równowartość kapitału kredytu albo zabezpieczeniem roszczenia pozwanego o zapłatę tej kwoty.

Natomiast jeżeli chodzi o roszczenie o zapłatę tzw. wynagrodzenia za korzystanie z kapitału, to zdaniem Sądu takie roszczenie w ogóle nie przysługuje pozwanemu, przede wszystkim dlatego, że byłoby sprzeczne z art. 385¹ § 1 k.c. rozumianym w świetle art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG oraz zasadami skuteczności, pewności prawa i proporcjonalności, ponieważ oznaczałoby to, że przedsiębiorca, który stosuje niedozwolone postanowienia umowne jest za to w pewien sposób premiiowany, skoro skutkiem korzystania z nieuczciwych warunków umownych jest osiągnięcie przez niego zysku. Ponadto pozwany nie udowodnił (art. 6 k.c.), aby zachodziły podstawy do zastosowania art. 405 k.c., ponieważ nie wykazał, w jaki sposób doszło do wzbogacenia strony powodowej i zubożenia pozwanego (poza samym faktem udostępnienia kapitału kredytobiorcy) oraz w jaki sposób owe wzbogacenie i zubożenie pozostają ze sobą w związku. Także wysokość roszczenia pozwanego nie została udowodniona ani nawet wyjaśniona. W końcu zaś nie zachodzi sytuacja „braku podstawy prawnej” wzbogacenia, o której mowa w art. 405 k.c., bowiem z twierdzeń pozwanego wynika, że upatruje on wzbogacenia konsumenta w tym, że posiadał przez pewien czas możliwość korzystania z kapitału pozwanego, a zatem roszczenie pozwanego ma w istocie charakter odsetkowy, zaś przyznanie odsetek pozwanemu nie jest możliwe z uwagi na brak umowy (co do odsetek umownych) i brak pozostawania w opóźnieniu przez stronę powodową (co do odsetek ustawowych za opóźnienie). Natomiast negatywna przesłanka do uwzględnienia roszczenia opartego na przepisach ustawy wyklucza możliwość stosowania przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu, które posiadają charakter subsydiarny.

Odsetki.

Roszczenie o zwrot świadczenia nienależnego stanowi roszczenie bezterminowe, a zatem staje się wymagalne po wezwaniu do zapłaty (art. 455 k.c.). W wezwaniu strona powodowa w sposób jednoznaczny i wyraźny powołała się na nieważność umowy wynikającą z zawarcia w niej niedozwolonych postanowień umownych, a zatem pozwany po odebraniu tego pisma pozwany nie powinien być mieć żadnych wątpliwości co do tego, że kredytobiorca jest świadomy skutków nieważności umowy kredytu i akceptuje je. Wobec tego odsetki za opóźnienie (art. 481 § 1 i 2 k.c.) powinny zostać zasądzone od pozwanego od daty wynikającej z wezwania do zapłaty.

W dniu 27.12.2019 r. pozwanemu zostało doręczone pismo, w którym strona powodowa wezwała go do zapłaty w terminie 3 dni kwoty 396.820,80 zł i 149.308,54 CHF. Termin trzydniowy był zbyt krótki, natomiast uzasadniony był termin dwutygodniowy. Wobec tego odsetki od kwot 396.820,80 zł i 131.018,32 CHF zostały zasądzone od dnia

12.01.2020 r. co do kwoty wyrażonej w walucie CHF Sąd był zgodnie z art. 321 § 1 k.p.c. związany zakresem żądania odsetkowego sformułowanego w piśmie procesowym pełnomocnika powodów z dnia 10.02.2022 r.). Natomiast co do kwoty 70.125,78 CHF odsetki zostały zasądzone od daty wypadającej po upływie 2 tygodni po doręczeniu pozwanemu pism procesowych z dni 20.07.2020 r. i 10.02.2022 r., co nastąpiło w dniu 9.03.2023 r. (k. 181), a zatem od dnia 24.03.2023 r.

Skuteczne skorzystanie przez pozwanego z prawa zatrzymania wzajemnego świadczenia pieniężnego wyłączyło opóźnienie w spełnieniu tego świadczenia, co wykluczyło dochodzenie przez stronę powodową odsetek za okres późniejszy. Należy zauważyć, że „skorzystanie z prawa zatrzymania ma charakter konstytutywny i ze względu na brak regulacji szczególnej nie wywołuje skutku ex tunc, a jedynie skutki na przyszłość. Oznacza to, że podniesienie zarzutu zatrzymania nie anuluje stanu opóźnienia, który powstał przed złożeniem oświadczenia woli o skorzystaniu z tego prawa. Za ten okres (do chwili podniesienia zarzutu zatrzymania) odsetki za opóźnienie są należne.”¹⁷

Koszty procesu.

Pozwany przegrał sprawę niemal w całości, co uzasadniało zasądzenie od niego na rzecz strony powodowej całych kosztów procesu na podstawie art. 100 k.p.c. obejmujących kwoty:

- 1.000 zł tytułem równowartości opłaty od pozwu,
- 17 zł tytułem równowartości opłaty skarbowej od pełnomocnictwa,
- 10.800 zł tytułem kosztów zastępstwa prawnego w stawce wynikającej z § 2 pkt 7 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie.

1 vide wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 20.09.2017 r., C#186/16, A., pkt 49-50,

2 vide:

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.06.2022 r., II CSKP 701/22,
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23.06.2022 r., II CSKP 616/22,

3 por. uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20.06.2018 r., III CZP 29/17,

4 por.:

- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 3.10.2019 r., C-290/18, D.,
- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 29.04.2021 r., C-19/20, Bank (...),

5 por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 8.09.2022 r., C-80/21 – C-82/21, (...), pkt 78,

6 por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 8.09.2022 r., C-80/21 – C-82/21, (...), pkt 76,

7 por.:

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11.12.2019 r., V CSK 382/18, LEX nr 2771344,
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3.02.2022 r., II CSKP 415/22,
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3.02.2022 r., II CSKP 975/22,
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3.03.2022 r., II CSKP 459/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17.03.2022 r., II CSKP 474/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23.03.2022 r., II CSKP 532/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10.05.2022 r., II CSKP 285/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10.05.2022 r., II CSKP 382/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18.05.2022 r., II CSKP 1030/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19.05.2022 r., II CSKP 797/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19.05.2022 r., II CSKP 971/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19.05.2022 r., II CSKP 985/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.05.2022 r., II CSKP 403/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.05.2022 r., II CSKP 419/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.05.2022 r., II CSKP 796/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.05.2022 r., II CSKP 943/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26.05.2022 r., II CSKP 650/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.06.2022 r., II CSKP 701/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23.06.2022 r., II CSKP 616/22,
 - postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 31.05.2022 r., I CSK 2314/22,
 - postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15.06.2022 r., I CSK 2326/22,
 - postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23.06.2022 r., I CSK 2538/22,
 - postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23.06.2022 r., I CSK 2722/22,
- 8 por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28.04.2022 r., III CZP 40/22,

9 por.:

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17.03.2022 r., II CSKP 474/22,
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10.05.2022 r., II CSKP 163/22,
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18.05.2022 r., II CSKP 1030/22,
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19.05.2022 r., II CSKP 797/22,
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.06.2022 r., II CSKP 701/22,
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23.06.2022 r., II CSKP 616/22,

10 por.:

- uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16.02.2021 r., III CZP 11/20,

- uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z mocą zasady prawnej z dnia 7.05.2021 r., III CZP 6/21,

11 por. Edward Gniewek, O wadliwościach stosowania zasad solidarności czynnej w postępowaniu sądowym – uwag kilka, MOP 2009, Nr 3, str. 121,

12 por.:

- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 9.07.2020 r., (...), C#698/18 i C#699/18,

- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 16.07.2020 r., (...), C#224/19 i C#259/19,

- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 22.04.2021 r., (...), C-485/19,

- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 10.06.2021 r., (...), C-776/19 - C-782/19,

- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 8.09.2022 r., (...), C-80/21 – C-82/21,

- uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z mocą zasady prawnej z dnia 7.05.2021 r., III CZP 6/21,

- uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13.01.2022 r., III CZP 61/22

13 por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5.11.2014 r. III CZP 76/14,

14 por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14.11.2008 r., V CSK 169/08,

15 por.:

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7.04.2011 r., IV CSK 422/10,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7.03.2014 r., IV CSK 440/13,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7.03.2017 r., II CSK 281/16,

- uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16.02.2021 r., III CZP 11/20,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3.02.2022 r., II CSKP 459/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17.03.2022 r., II CSKP 474/22,

16 por.:

- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 22.10.2020 r., I ACa 709/19,

- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 26.10.2020 r., I ACa 215/20,

- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 4.11.2020 r., I ACa 198/20,

- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 25.11.2020 r., VI ACa 779/19,

- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 15.10.2021 r., V ACa 689/18,

- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 26.10.2021 r., I ACa 271/19,

- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 25.11.2021 r., I ACa 266/18,

- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 15.12.2021 r., I ACa 448/18,

- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 15.12.2021 r., I ACa 299/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 16.12.2021 r., V ACa 542/20,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 20.12.2021 r., I ACa 160/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 10.01.2022 r., VI ACa 4/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 11.01.2022 r., I ACa 477/19,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 12.01.2022 r., V ACa 608/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 24.01.2022 r., I ACa 27/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 25.01.2022 r., I ACa 665/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 31.01.2022 r., I ACa 719/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 31.01.2022 r., I ACa 619/20,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 14.02.2022 r., I ACa 461/18,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 14.02.2022 r., I ACa 657/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 23.02.2022 r., V ACa 700/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 9.03.2022 r., V ACa 686/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 15.03.2022 r., I ACa 18/20,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 17.03.2022 r., VI ACa 757/18,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 23.03.2022 r., VI ACa 956/20,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 30.03.2022 r., I ACa 987/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 7.04.2022 r., V ACa 466/20,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 13.04.2022 r., VI ACa 458/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 27.04.2022 r., I ACa 137/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 29.04.2022 r., I ACa 76/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 29.04.2022 r., I ACa 121/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 29.04.2022 r., I ACa 863/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 25.05.2022 r., V ACa 853/21,
- wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 2.06.2022 r., V ACa 593/21,
- 17 por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31.05.2022 r., II CSKP 34/22.